

1992

þÿ ' 1 2 » 1 ì Æ 1 » ¿ 1 0 ± 1 2 1 2 » 1 ¿ , ® 0 µ Â Ã
þÿ µ » » · ½ 1 0 ì À ½ µ Å ¼ ± Ä 1 0 ì Ç Î Á ¿ :
þÿ › ¿ 3 ¿ , - Ä · Â £ Ä ± Å Á ¬ 0 · Â ' Á 1 Ã Ä ¬ Á
þÿ 0 ± 1 · Ä Í Ç · Ä · Â 2 1 2 » 1 ¿ , ® 0 · Â Ä ¿ Á

Zacharopoulos, Nikos

<http://hdl.handle.net/11728/6881>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΝΙΚΟΥ ΓΡ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΧΩΡΟ
Ο ΜΕΓΑΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ
ΚΑΙ Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ
(Έκδοση 8 ανέκδοτων χειρογράφων)**

ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΧΩΡΟ
Ο ΜΕΓΑΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ
ΚΑΙ Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ
(Έκδοση 8 ανέκδοτων χειρογράφων)

Είναι γεγονός ότι η έρευνα και η μελέτη σχετικά με τα γενικότερα θέματα του βιβλίου και ειδικότερα με εκείνα της συγκέντρωσης και διαφύλαξης τους σε ειδικούς χώρους, τις βιβλιοθήκες, δημόσιες ή ιδιωτικές κ.ά., βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο. Παρόλο, φυσικά, που το βιβλίο έπαιξε τόσο σημαντικό ρόλο στη διαφύλαξη και διάσωση της γνώσης και συντέλεσε στην προαγωγή της σοφίας των λαών και στην πρόοδο των επιστημών, εντούτοις λίγο απασχόλησε τους επιστήμονες των νεότερων χρόνων, που το ενδιαφέρον τους ήταν άτονο και όχι εκτεταμένο γύρω από τα θέματα για τα οποία γίνεται λόγος. Οι σχετικές λιγιστές πληροφορίες¹, που κατά κανόνα έχουμε, μπορεί να είναι πολύ γενικές και μερικές φορές αντιφατικές ή ποικιλόμορφες, χωρίς ιδιαίτερη συνοχή και διαχρονική αντιμετώπιση και, φυσικά, τα συμπεράσματά μας ακόμη αβέβαια.

Το σχετικό, εξάλλου, αντικείμενο έρευνας είναι αρκετά εκτεταμένο, μια που αναφέρεται σε βιβλιοθήκες ιδιωτικές, δημόσιες, μοναστηριακές και σχολικές και μια που η περίοδος, η οποία πρέπει να διερευνηθεί, εκτείνεται σε πολλούς αιώνες, αφού η συνέχεια πολλών μέχρι σήμερα υφιστάμενων βιβλιοθηκών χάνεται στο βάθος των αιώνων. Η δυσκολία της έρευνας, ως σημειωθεί εδώ, δε βρίσκεται τόσο στην προσέγγιση του πληροφοριακού υλικού του σχετικού με τις βιβλιοθήκες εκείνες που έχουν μα-

1. Μεταξύ αυτών που ασχολήθηκαν με τα σχετικά θέματα των Βιβλιοθηκών είναι οι Αθηναγόρας πρώην Παραμυθίας, «Η βιβλιοθήκη της εν Χάλκη Μονής της Αγίας Τριάδος», *Νέος Ποιμήν* 3(1921) 400-408, Μ. Γεδεών, «Λόγιοι και βιβλιοθήκαι της εν Άθω Μονής των Ιβήρων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 4(1883) 478-481, Του ίδιου, «Η βιβλιοθήκη του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τα τέλη του 16ου αιώνας» *ό.π.* 4(1884) 566-567, Του ίδιου, «Η περί βιβλιοθηκών εκκλησιαστική μέριμνα» *ό.π.* 25(1905) 235-240, 246-249, 267-278, Ε. Δ. Κακουλίδης, «Η βιβλιοθήκη της Μονής Προδρόμου Πέτρας στην Κωνσταντινούπολη», *Ελληνικά* 21(1968) 3-39, Χρ. Κωνσταντινίδης, «Η εις την διάθεσιν της Ι. Θεολογικής Σχολής βιβλιοθήκη της Μεγάλης Εκκλησίας...», *Ορθοδοξία* 19(1944) 342-354. Σπ. Λάμπρος, «Περί της βιβλιοθήκης του μητροπολίτου Αθηνών Μιχαήλ Ακομινάτου, 1182-1205», *Αθήναιον* 6(1877) 356, Κ. Μαναφής, *Αι εν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκαι, αυτοκρατορικάι και πατριαρχικάι και περί των εν αυταίς χειρογράφων μέχρι της αλώσεως*

Κατά το παρελθόν, και επανειλημμένως, είχαμε την ευκαιρία να παρουσιάσουμε από τον αμητό του ανέκδοτου αρχαιακού υλικού ένα μέρος του με έκδοσή του και επιστημονική, κατά το δυνατό, επεξεργασία και ιστορική αξιοποίηση. Ένα μέρος απ' αυτό ανήκε στο αρχαιακό υλικό της νήσου Σύμης, που φυλάσσεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Ρόδου, στο τμήμα του Ιστορικού της Αρχείου. Απ' αυτό αρυσθήκαμε, όπως παραπάνω σημειώσαμε, και τα οχτώ έγγραφα τα σχετικά με τον Σταυράκη Αριστάρχη, για τα οποία εδώ θα κάνουμε λόγο.

Τα έγγραφα ανήκουν στον υπ' αριθμ. 7 Κώδικα, «Συλλογή αρχαιακού υλικού Σύμης», «Αλληλογραφία Μ. Ρουκουνιώτη Φάκ. 3», «Σειρά Τουρκοκρατίας - Εκκλησιαστ.», όπως σημειώνεται στο σχετικό βιβλιογραφικό δελτίο της Βιβλιοθήκης Ρόδου. Στο εξώφυλλο του Κώδικα σημειώνονται δύο επίτιτλοι του Κώδικα, που ο ένας αποτελεί διόρθωση του άλλου, που ασφαλώς έγινε από τη φιλόλογο Στεργία Σουρασή - Λογοθέτη, που είχε αναλάβει με εντολή του Υπουργείου Πολιτισμού να επιμεληθεί τη σχετική βιβλιοθηκονομική εργασία⁵.

Τα έγγραφα του υπ' αριθμ. 7 Κώδικα είναι αριθμημένα με ενιαίο τρόπο και σύμφωνα με τον χρόνο έκδοσής τους, με το ίδιο κριτήριο δηλαδή που τοποθετήθηκαν στον Κώδικα για την συγκρότησή του. Τα πέντε, που το ένα ακολουθεί στη σειρά το άλλο, φέρουν τους αριθμούς 232-236 και συγκροτούν την πρώτη ομάδα των εγγράφων μας με συνεχή αρίθμηση. Μεταξύ του 5ου και του 6ου εγγράφου παρεμβάλλεται ένα έγγραφο άσχετο προς την υπόθεση που εδώ εξετάζουμε και ακολουθεί η δεύτερη ομάδα των εγγράφων μας, το 6ο και 7ο, ως υπ' αριθμ. 238 και 239. Τέλος παρεμβάλλονται και πάλι ένδεκα άσχετα προς την υπόθεσή μας έγγραφα, τα υπ' αριθμ. 240-250, και ακολουθεί το τελευταίο, 8ο έγγραφο που εδώ μας ενδιαφέρει, ως υπ' αριθμ. 251.

Από τα οχτώ έγγραφα τα έξι φέρουν ως αποστολέα τον Σταυράκη Αριστάρχη και αποδέκτη τους τον ηγούμενο Γρηγόριο της Ιεράς Μονής Ρουκουνιώτη της Σύμης, και τα δυο, ως αποστολέα τον ηγούμενο και αποδέκτη αντίστοιχα τον Σταυράκη Αριστάρχη. Όλα τα έγγραφα φέρουν προσφώνηση, όχι όμως και επίτιτλο, ενώ σημειώνεται σ' αυτά ο τύπος συγγραφής τους, η ημερομηνία και ο αποστολέας σ' όλα εκτός από δυο.

Όλα τα έγγραφα φαίνεται ότι είναι αυτόγραφα, από τα οποία όμως το δεύτερο, που εδώ εκδίδουμε, καθώς και το έκτο, είναι τα ίσα εκείνων που στάλθηκαν. Το δεύτερο μάλιστα είναι πρόχειρα γραμμένο με πολλές διορθώσεις ύστερα από διαγραφές, ενώ το έκτο είναι ασφαλώς αντίγραφο, χωρίς διαγραφές και διορθώσεις, εκείνου που στάλθηκε στον Σταυράκη Αρι-

5. Η φροντίδα της συντήρησης των Κωδίκων της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ρόδου είχε ανατεθεί στη Δανάη Κυριακίδου - Μπακούλη, που με ξέχωρη επιμέλεια επιτέλεσε το έργο της.

στάρχη. Τα πέντε, εξάλλου, του Σταυράκη Αριστάρχη είναι καλλιγραφημένα, με κανονικά περιθώρια και γενικά επιμελημένα, ενώ το έκτο του, (υπ' αριθμ. 8 στην εδώ έκδοσή του), είναι πρόχειρα γραμμένο, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια για τήρηση καλλιγραφίας. Πρέπει βέβαια να λάβουμε υπόψη ότι το τελευταίο αυτό γράφηκε, όταν πια ο Αριστάρχης ήταν 58 ετών και άκρως εμπερίστατος, όπως στη συνέχεια θα σημειώσουμε.

Όλα τα έγγραφα είναι γραμμένα σε μονόφυλλα εκτός από το υπ' αριθμ. 6 που συνεχίζεται σε επόμενο φύλλο, χωρίς να έχει τη σχετική αρίθμηση των σελίδων του Κώδικα. Το κείμενο των πέντε εγγράφων ολοκληρώνεται στο recto του φύλλου και μόνο των δυο συνεχίζεται και στο verso και μόνο ενός και στο verso ενός επομένου φύλλου.

Το περιεχόμενο όλων των εγγράφων του Κώδικα έχει σχέση με πρόσωπα και πράγματα της Μονής Ρουκουनिώτη, άμεσα ή έμμεσα, ενώ των οχτώ που εδώ εκδίδουμε, όπως και παραπάνω σημειώσαμε, αναφέρεται στις προσπάθειες του Σταυράκη Αριστάρχη να συλλέξει αρχαιακό υλικό με τη μορφή «ίσων», δηλαδή αντιγράφων. Ο Αριστάρχης δίνει ιδιαίτερη σημασία στη συγκέντρωση και διερεύνηση των εγγράφων αυτών, γιατί μόνο έτσι τονίζει ότι είναι δυνατό να διασαφηνιστεί η ιστορία της Εκκλησίας⁶, στη ζωή της οποίας αφορούν τα έγγραφα που τον ενδιαφέρουν. Εξάλλου τον απασχολεί και το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του πλούσιου αυτού αρχαιακού υλικού έχει χαθεί και άλλο βρίσκεται διασκορπισμένο και πολλές φορές στην κατοχή μοναχών, ιερωμένων και άλλων προσώπων⁷, χωρίς τη δυνατότητα εύκολα να εντοπισθεί. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί, στην προκειμένη περίπτωση, το γεγονός ότι έγγραφα που εκδόθηκαν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, στην έδρα του οποίου ο Αριστάρχης διαμένει, τα αναζητεί στους τόπους που είχαν αποσταλεί. Διερωτάται λοιπόν κανείς τι συμβαίνει, δεν έχει δηλαδή πρόσβαση ο Μέγας Λογοθέτης της Εκκλησίας στα πατριαρχικά αρχεία ή τα έγγραφα, που προσπαθεί να συλλέξει, δεν υπάρχουν πια εκεί; Ο Σταυράκης Αριστάρχης μιλάει για την ανάγκη της διάσωσης και διαφύλαξης των εγγράφων⁸, χωρίς να δίνει απάντηση στο ερώτημά μας, πράγμα όμως που μας επιτρέπει να σκεφθούμε ότι η δεύτερη υποθετική απάντηση που παραπάνω σημειώσαμε φαίνεται η πιθανότερη⁹.

Η συγκέντρωση και διαφύλαξη των εγγράφων δεν υπήρξε ο μοναδικός σχετικός σκοπός του Αριστάρχη, γιατί το ενδιαφέρον του στρεφόταν και

6. Βλ. υπ' αριθμ. 1 έγγραφο, στ. 2 - 4, υπ' αριθμ. 2, σ. 8 - 10.

7. Βλ. υπ' αριθμ. 2 έγγραφο, στ. 8.

8. Βλ. υπ' αριθμ. 1 έγγραφο, στ. 5 - 7.

9. Βλ. Γεδεών Μ., «Οι πατριαρχικοί κώδικες», *Ανατολικός Αστήρ* 20 (1880-81), σ. 28-29, Του ίδιου, «Η βιβλιοθήκη του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τα τέλη του 19ου αιώ-
νος», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1884), σ. 568-571, 581-586, του ίδιου, «Ιστορικά αθύρμα-
τα», *Ανατολικός Αστήρ*, ό.π., σ. 45-47, 51-53, 67-69, 75-76, Σταυρίδη Β., «Οικουμενικόν
Πατριαρχείον, Βιβλιοθήκαι - Αρχεία», *ΘΗΕ*, τόμ. 9ος, στ. 843-844.

στη μελέτη των εγγράφων αυτών και τον εμπλουτισμό της ιστορίας με νέα στοιχεία¹⁰. Προκειμένου να εκπληρώσει το σκοπό του, παρείχε στον ηγούμενο Γρηγόριο, με τον οποίο επικοινωνεί με αλληλογραφία, σοβαρές υποσχέσεις για βοήθεια, που, φυσικά, ήταν εύκολο να παρασχεθεί λόγω της θέσης του ως Μεγάλου Λογοθέτη της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας και της διαμονής του στην Κωνσταντινούπολη. Και πραγματικά δόθηκε η κατάλληλη ευκαιρία να του ζητηθεί η βοήθεια, όταν αυξήθηκε υπερβολικά το ετήσιο της Μονής προς το Πατριαρχείο, από 50 γρόσια σε 1000, οπότε ο ηγούμενος, με επιστολή του, υπ' αριθμ. 6 έγγραφο, προς τον Αριστάρχη, που στη συνέχεια δημοσιεύομε, ζητάει την επέμβασή του για τη μείωση της υψηλής σε χρηματικό ποσό εισφοράς της Μονής προς το Πατριαρχείο¹¹. Ίσως αυτό να είναι το σημείο εκείνο που αποτέλεσε το κίνητρο ώστε τόσο πρόθυμα ο ηγούμενος να ανταποκριθεί στο αίτημα του Μεγάλου Λογοθέτη. Είναι γνωστό βεβαίως ότι οι μονές πάντοτε αναζητούσαν προστάτες που διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη και κατείχαν μάλιστα υψηλές θέσεις στο Πατριαρχείο και γενικότερα στην Ελληνική Κοινότητα, για να διαφεντεύονται τα συμφέροντά τους κυρίως στο Πατριαρχείο αλλά κι απέναντι στις Τουρκικές Αρχές¹². Ποια ήταν τα αποτελέσματα των τυχόν παρεμβάσεων του Αριστάρχη για μείωση των ετησίων της Μονής δεν φαίνεται από τις επιστολές που εκδίδομε, αυτό όμως που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ότι χάρη σ' αυτή τη σχέση δόθηκε η δυνατότητα να διασωθούν ορισμένα έγγραφα και να εμπλουτίσουν μια ιδιωτική βιβλιοθήκη.

Τα έγγραφα που εντοπίστηκαν στη Μονή του Ρουκουनिώτη της Σύμης και που ο ηγούμενος της Μονής αντέγραψε και έστειλε στο Μεγάλο Λογοθέτη Σταυράκη Αριστάρχη, όπως φαίνεται από την αλληλογραφία, ήταν δέκα, από τα οποία τα οχτώ στάλθηκαν ύστερα από την αλληλογραφία, για την οποία γίνεται εδώ λόγος, ενώ τα δυο, πριν από την ανταλλαγή των επιστολών που εκδίδομε¹³. Εφόσον βεβαίως γίνεται ρητός λόγος ότι τα δυο απ' αυτά ήταν από μεμβράνη¹⁴, συμπεραίνει κανείς ότι τα υπόλοιπα οχτώ ήταν χάρτινα. Απ' αυτά διασώθηκαν, όπως είναι γνωστό¹⁵, μόνο δυο, ενώ

10. Βλ. υπ' αριθμ. 1 έγγραφο, στ. 8 - 9.

11. Βλ. υπ' αριθμ. 2 έγγραφο, στ. 15 κ.ε.

12. Πρβλ. έγγραφο των κατοίκων Σύμης προς τον Μητροπολίτη Ηρακλείας Μελέτιο, υπ' αριθμ. 173, Κώδ. 7, «Συλλογή αρχειακού υλικού Σύμης», «Τουρκοκρατία - Εκκλησιαστ.», *Επιστολή οικοκυραίων και караβοκυραίων Ύδρας προς τον Ιωάννη Βαλέτα*, στην Κωνσταντινούπολη, στον Γ.Δ. Κοντογιώργη *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση, Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, σ. 505-506 και άλλα όμοια στις επόμενες σελίδες.

13. Βλ. υπ' αριθμ. 3 έγγραφο.

14. Βλ. υπ' αριθμ. 2 έγγραφο.

15. Βλ. Ασκητού Γ.Α., *Η εν Σύμη ιερά σταυροπηγιακή μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Ρουκουनिώτου*, Ρόδος 1961, σ. 16, όπου γίνεται μνεία των σιγιλίων που διασώθηκαν, το ένα με χρονολογία 1712, του πατριάρχη Κύριλλου Δ', και το άλλο του Γρηγόριου Ε', του 1797.

διαπιστώθηκε από τον Αριστάρχη, από εσωτερικές των εγγράφων μαρτυρίες, ότι είχαν εκδοθεί και άλλα πατριαρχικά σιγίλλια πριν από το πρώτο που διασώθηκε, του έτους 1712, και ένα, πριν από το τελευταίο, του έτους 1797. Ο Αριστάρχης κατονομάζει τους εκδότες τους, τον πατριάρχη Ματθαίο Β' ¹⁶ (1769 - 1773), Νεόφυτο Β' (1600 - 1612), Κύριλλο Α' (1614 - 1638) και Θεοδόσιο Β' (1769 - 1773), ενώ σημειώνει ότι υπήρξαν και άλλα ¹⁷.

Κατά τη μεταγραφή, εξάλλου, παρουσιάστηκε κάποια δυσκολία και κυρίως ως προς τις υπογραφές και χρονολογίες, ημερομηνίες και ινδικτιώνες. Για το λόγο αυτό ζητάει ο Αριστάρχης από τον ηγούμενο να αποτυπώσει σε διαφανές χαρτί, που του στέλνει, τα σχετικά στοιχεία, ώστε αυτός, ασφαλώς με τις ικανότητες που διέθετε, να το μεταγράψει ευκολότερα και ορθότερα.

Ο Αριστάρχης, εκτός από τα έγγραφα αυτά, ενδιαφέρθηκε να πάρει αντίγραφα και πατριαρχικών αποδείξεων που αφορούσαν στις πληρωμές των ετησίων της Μονής προς το Πατριαρχείο. Είναι γνωστό βεβαίως ότι όχι μόνο οι αποδείξεις αυτές στέλνονται τακτικά από το Πατριαρχείο, αλλά και αλληλογραφία σχετική υφίσταται μεταξύ μονών και Πατριαρχείου ή μητροπολιτών ή εκπροσώπων των μονών στην Κωνσταντινούπολη ¹⁸. Ο Αριστάρχης, με την πρόθυμη ανταπόκριση του ηγούμενου Γρηγορίου, όπως φαίνεται από την αλληλογραφία που εκδίδομε, έλαβε αρκετά «ίσα» πατριαρχικών εγγράφων και επιχείρησε να διευκρινήσει κάποια προβλήματα που δημιουργούνταν εξαιτίας της ύπαρξης διπλών αποδείξεων.

Η χαρακτηριστικότερη πληροφορία, που λαμβάνει ο μελετητής των εγγράφων, είναι εκείνη που παρέχεται από τον Αριστάρχη, η σχετική με την απόληξη της βιβλιοθήκης του. Η πληροφορία δίνεται μετά δεκαπέντε έτη ¹⁹ από την προτελευταία επιστολή του Αριστάρχη προς τον ηγούμενο Γρηγόριο. Φαίνεται ότι η αλληλογραφία τους είχε διακοπή για αρκετό χρονικό διάστημα, αλλά η στενή σχέση τους διατηρήθηκε έτσι ώστε ο Αριστάρχης

16. Ο Γ.Α. Ασκητής, *ό.π.*, διατείνεται ότι, επειδή το όνομα του πατριάρχη εκφέρεται χωρίς το διακριτικό στοιχείο της σειράς που κατέχει μεταξύ των ομωνύμων πατριαρχών, πρόκειται περί του Ματθαίου Α', που, όπως είναι γνωστό, πατριάρχευσε από το έτος 1397 μέχρι το 1410. Η άποψη αυτή φαίνεται αρχικώς ορθή, αν λάβει μάλιστα κανείς υπόψη ότι ο πατριάρχης Ματθαίος Α' υπήρξε ιδιαίτερα δραστήριος και εξέδωσε πολλά πατριαρχικά έγγραφα, με τα οποία επιχείρησε τη διευθέτηση πολλών εκκλησιαστικών ζητημάτων. Μνεία εγγράφων του έχουμε στη συλλογή του Miklosich et Müller, *Acta et Diplomata II*, σ. 388, 410, 414, 429, 451, 495, 505, 518. Με μόνο όμως αυτό το επιχείρημα δεν είναι δυνατό να επιβεβαιωθεί κανείς στην άποψη αυτή.

17. Βλ. υπ' αριθμ. 3 έγγραφο. Πρβλ. Ασκητού Γ.Α., *ό.π.*

18. Βλ. έγγραφα και στον Κώδικα 7 «Συλλογή αρχαιακού υλικού Σύμης», «Τουρκοκρατία - Εκκλησιαστική», Φακ. 3.

19. Βλ. το υπ' αριθμ. 7 έγγραφο, *5η Επιστολή του Αριστάρχη προς τον ηγούμενο Γρηγόριο*, που γράφηκε στις 21 Μαρτίου 1877, ενώ το υπ' αριθμ. 8, η *6η Επιστολή του Αριστάρχη προς τον ηγούμενο Γρηγόριο*, που είναι και η τελευταία που γνωρίζουμε, είναι γραμμένη στα 1892.

να τονίζει πως από τότε που στερήθηκε των επιστολιμαίων ευχών του ηγουμένου «πολλά κατά της κεφαλής (του) επέπεσον δυστυχήματα». Στο θάνατο της μητέρας του Μαρίας, στο ατύχημά του —είχε σπάσει το πόδι του— προστέθηκε και η απώλεια όλων των κειμηλίων της οικογένειάς του, ύστερα από πυρκαγιά που είχε ως συνέπεια να καούν και 12.000 τόμοι βιβλίων του²⁰.

Είναι πολύ πιθανό η βιβλιοθήκη του να αριθμούσε περισσότερα από 12.000 τόμους βιβλία και φυσικά πολλά αντίγραφα και ίσως χειρόγραφα, που για την εποχή εκείνη αποτελούσαν αξιόλογο υλικό για τη συγκρότηση βιβλιοθήκης δημοσίου, κυρίως, φορέα. Πόσα βιβλία διέσωσε από την πυρκαγιά ή πόσα στη συνέχεια ο Αριστάρχης συνέλεξε, μας είναι άγνωστο. Πάντως φαίνεται ότι όταν αργότερα, με τη Μικρασιατική καταστροφή, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη, συναποκόμισε κάποιους τόμους, που 100 απ' αυτούς πούλησε στη Βατικανή Βιβλιοθήκη, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει την πενία στην οποία περιέπεσε²¹.

Τα κείμενα που εκδίδομε στη συνέχεια αποτελούν αψευδή μαρτυρία για τις άοκνες προσπάθειές του να συλλέξει αρχαικό υλικό και να το επεξεργασθεί καταλλήλως, προκειμένου να εμπλουτισθεί η ιστορία με νέα δεδομένα.

Τα κείμενά μας δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Η γλώσσα τους είναι ρέουσα και σαφής σε νοήματα. Δεν εμφανίζουν διπλοτυπίες και πολλές ανορθογραφίες, όπως θα διαπιστώσει και ο αναγνώστης τους. Λίγες, εξάλλου, είναι οι δυσανάγνωστες λέξεις και εκείνες που από την πολυκαιρία και το άτονο της μελάνης δε στάθηκε δυνατό να μεταγραφούν.

Η έκδοση πραγματοποιείται κατά τη διπλωματική μέθοδο. Τα συμβατικά σημεία που χρησιμοποιούνται είναι οι αγκύλες [], ανάμεσα στις οποίες περικλείονται προσθήκες δικές μας εκεί όπου έχουμε συντετμημένες λέξεις, οι οξυγώνιες αγκύλες < >, που περικλείουν τις λέξεις και φράσεις του κειμένου οι οποίες έχουν διαγραφεί από το συντάκτη του, οι ορθογώνιες διπλές αγκύλες [[]], που περικλείουν λέξεις ή φράσεις που γράφονται πάνω ή κάτω από τις κανονικές γραμμές γραφής ή στα περιθώρια, και τέλος οι τελείες ..., που δηλώνουν λέξεις ή φράσεις που δεν στάθηκε δυνατό να α-

20. Ο αριθμός των βιβλίων αυτών του Αριστάρχη κρίνεται ιδιαίτερα υψηλός, για τα δεδομένα της εποχής εκείνης και για μια ιδιωτική μαλιστα βιβλιοθήκη. Γνωρίζομε ότι φημισμένες της εποχής αυτής βιβλιοθήκες αριθμούσαν πολύ λιγότερα από τα βιβλία της βιβλιοθήκης του Αριστάρχη. Ο Μ. Γεδεών, *Η πνευματική κίνηση του Γένους κατά του ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, Εκδοτική φροντίδα Άλκης Αγγέλου - Φίλιππος Ηλιού, Αθήνα 1976, σ. 143, παρέχει την πληροφορία ότι η Βιβλιοθήκη Χίου αριθμούσε μόλις 3.000 τόμους από τους οποίους όμως πολλοί ήταν πολλαπλά αντίτυπα του ίδιου βιβλίου, ενώ της Πατριαρχικής Ακαδημίας, κατά το έτος 1830, ο αριθμός των βιβλίων ανερχόταν σε 1408 τόμους από τους οποίους ελληνικά γραμμένοι ήταν μόνο 568 τόμοι.

21. Βλ. Νικολόπουλου Ν.Γ., «Αριστάρχη», *ΘΗΕ*, τόμ. 1ος, στ. 134.

να γνωσθούν και δε μεταγράφηκαν.

Αριθμήσαμε τα κείμενα για λόγους μεθοδικούς και χρηστικούς από το Νο 1 μέχρι το Νο 8 και τα τοποθετήσαμε στην έκδοση κατά τη χρονολογική σειρά τους, όπως, εξάλλου, εμφανίζονται και στον Κώδικα. Πέρα από τον αριθμό αυτόν σημειώνουμε στα αριστερά και τον αριθμό του φύλλου, δηλώνοντας το recto και το verso του. Ακόμη αριθμήσαμε τους στίχους για καθαρά και πάλι πρακτικούς λόγους, έτσι ώστε να διευκολύνεται κανείς στις παραπομπές του στο κείμενο.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

No 1 (232*)

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Γνωστόν ἐστὶ τῇ ὑμετέρᾳ Πανοσιολογιότητι ὅτι τὰ πατριαρχικά ἐγγράφα οὐ τυχοῦσαν παρέχουσι τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας διασαφήνισιν.

5 Ἄλλὰ μὴν γνωστοτέρα τυγχάνει ἢ τῆς ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος φροντίς καὶ πρόνοια ἵνα μὴ καὶ τὰ ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς Ἱερᾷ Μονῇ περισωθέντα τῶν ἐγγράφων τούτων τέλεον ἐξαφανισθῶσιν.

Καταγινόμενος δὲ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἔχοντες ἀνάγκην νὰ συμβουλευθῶμεν τὰ προγονικά ἡμῶν κειμήλια παρακαλοῦμεν τὴν ὑμετέραν Πανοσιολογιότητα ἵνα πέμψη ἡμῖν πιστὰ ἀντίγραφα τῶν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐκδεδομένων ἐγγράφων, τῶν εὑρισκομένων ἐν τε τῇ ὑμετέρᾳ εὐαγεῖ Μονῇ καὶ περιχώρων ἐκκλησίαις, ὡς καὶ παρά τισι τυχόν ὁσίοις Πατράσι καὶ μοναχοῖς.

15 Πεποιθότες ἐπὶ τὴν τῆς ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος προθυμίαν καὶ συνέργειαν πρὸς ταχεῖαν ἐκπλήρωσιν τῆς νῦν ἡμῶν ταύτης ἀξιώσεως, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ φαινόμεθα πάντοτε χρήσιμοι εἰς τὴν Ἱερὰν Μονήν, ἧς ἐπαξίως προΐστασθε, ἐξαιτούμεθα τὰς πατρικὰς ὑμῶν μετὰ τῶν περὶ ὑμᾶς ὁσίων Πατέρων εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος.

20 Τέκνον ἐν Κ[υρί]ῳ
ὀλοπρόθυμον
ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης
Ἐν Νεοχωρίῳ τῇ 29 10βρίου 1874

Σχόλια

1. «Πανοσιολογιώτατε πάτερ»: Ἡ ἐπιστολή δὲν ἔχει ἐπιτίτλο κι ἔτσι ἀντιλαμβανόμεστε ἀμέσως ἀπὸ τὴν προσφώνησιν ὅτι ἀπευθύνεται σὲ ἀρχιμανδρίτη, καὶ με βάση τὰ στη συνέχεια λεγόμενα, στὸν ηγούμενο ἱεράς μονῆς, τῆς ὁποίας μάλιστα «ἐπαξίως» αὐτὸς προΐσταται. Ὁ ηγούμενος ἀναμφίβολα εἶναι ὁ Γρηγόριος, πράγμα που γίνεται ἀντιληπτό, ἀν λάβει κανεὶς ὑ-

* Κατὰ τὴν ἀρίθμηση τοῦ κώδικα.

πόψη τη χρονολογία της επιστολής και συμβουλευθεί τον κατάλογο των ηγουμένων της μονής Ρουκουιότη (Βλ. Ασκητή Γ.Α., *Η εν Σύμη ιερά σταυροπηγιακή και πατριαρχική μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Ρουκουιότη...*, σ. 21). σε συνδυασμό με τις επόμενες επιστολές που εκδίδομε, υπ' αριθμ. 2 και 6, όπου ρητώς σημειώνεται από το συντάκτη τους η παραλαβή των από «29 10βριου π.έ.», 20 Νοεμβρίου 1876, 6 Ιανουαρίου 1877 επιστολών, που είναι η πρώτη, η τρίτη και η τέταρτη του Αριστάρχη προς τον ηγούμενο.

2. «...είς τήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας διασαφήνισιν»: Το ενδιαφέρον για τη μελέτη της ιστορίας του έθνους υπήρξε έντονο στον ελληνικό πνευματικό χώρο από τους χρόνους του τέλους της ζωής της βυζαντινής αυτοκρατορίας και ανανεώθηκε κυρίως κατά τους χρόνους του ελληνικού διαφωτισμού. Το ενδιαφέρον αυτό στράφηκε όχι μόνο προς τα πολιτικά αλλά και τα εκκλησιαστικά γεγονότα, αφότου μάλιστα η ορθοδοξία, από την πτώση της Κωνσταντινούπολης και εξής, θεωρήθηκε το στοιχείο εκείνο που ταυτιζόταν με το έθνος (βλ. Σβορώνου Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας...* Αθήνα 1976, σ. 23. Πβλ. Δημαρά Θ.Κ., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα 1968, σ. 158).

3. «...τέλεον ἐξαφανισθῶσιν»: Οι καταστροφές που είχε υποστεί η Μονή ήταν πολλές και ποικίλες. Ο ηγούμενος Γρηγόριος σημειώνει στη 2η επιστολή του προς τον Αριστάρχη τις ταλαιπωρίες της κατά τις πρώτες δεκαετηρίδες του ΙΘ' αιώνα, καθώς και εκείνες της τελευταίας δεκαετίας, όπως «ο τρομερός σεισμός του 1869» που στέρησε το μοναστήρι απ' όλη την περιουσία του.

4. «*Νεοχωρίω*»: Το γνωστό προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως.

5. «...τὰ ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς Μονῇ περιωθέντα...»: Κατά το έτος 1874 γίνεται λόγος για «περισωθέντα» έγγραφα, πράγμα που δηλώνει ότι ήταν γνωστή η απώλεια των κειμηλίων της μονής. Για την απώλεια αυτή κάνει αναφορές στις επιστολές του ο ηγούμενος Γρηγόριος που στέλνει στον Αριστάρχη (βλ. τα υπ' αριθμ. 2 και 6 έγγραφα).

6. «...νὰ συμβουλευθῶμεν τὰ προγονικά ἡμῶν κειμήλια...»: Από της εποχής εκείνης και μέχρι σήμερα υπήρχε η δυσκολία να προσεγγίσει ο ερευνητής το αρχαικό υλικό, κυρίως μάλιστα εκείνο που βρισκόταν στα χέρια των εκκλησιαστικών αρχών. Εξάλλου οι απώλειες των χειρογράφων, για τις οποίες γίνεται λόγος στο κείμενό μας, ήταν πολλές (βλ. πρόχειρα Γεδεών Μ., *Η πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, ό.π. σ. 141). Για τους λόγους αυτούς ο Κοραΐς, σχετικά νωρίς, πρότρεψε το Οικουμενικό πατριαρχείο να επιληφθεί της υποθέσεως και να συστήσει «Ελληνικόν Μουσείον» για τη φύλαξη και διάσωση των λειψάνων της «προπατορικής δόξης» (βλ. Κουμαριάνου Αικατ., Δρούλια Λουκ., Layton Evro, *Το ελληνικό βιβλίο*, Αθήνα 1986, σ. 222, υλοσ. 27).

7. «...ὡς καὶ παρὰ τισὶ ὁσίοις Πατράσι καὶ μοναχοῖς...»: Ο Αριστάρχης γνώριζε, φαίνεται, καλά ότι μεγάλο μέρος χειρογράφων βρισκόταν διασκορπισμένο και στα χέρια πατέρων και μοναχών, γι' αυτό και η έκκλησή του γίνεται, για να επισημανθούν και αυτά και του σταλούν τα αντίγραφά τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που αναφέρεται από το Δωρόθεο Βουλησμά σχετικά με τη συλλογή ανέκδοτων χειρογράφων του Μακαρίου Κορίνθου, του Νοταρά, που «δίκην μελίσης συνεκέντρωσε ταῦτα ἐκ τε τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Πάτμου, τῆς Χίου, τῶν νήσων καὶ τοῦ Ἰθωνοῦ» (βλ. Ζαχαρόπουλου Ν., *Δωρόθεος Βουλησμάς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ανεκδότων αὐτοῦ επιστολῶν*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 92. Πρβλ. Κουμαριάνου Αικ..., ό.π., σ. 28, 191 και 221 υποσ. 16, Ζαχαρόπουλου Ν., *Η πνευματική κίνηση του ΙΗ' αιώνα στον ελληνικό χώρο μέσα από τη χειρόγραφη παράδοση*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 44).

8. «...ἐπιθυμοῦντες νὰ φαινώμεθα πάντοτε χρήσιμοι εἰς τὴν Ἱερὰν Μονήν...»: Είναι γνωστό ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας τα ιερά καθιδρύματα και τα άτομα που διέμεναν μα-

κρία από την Κωνσταντινούπολη αναζητούσαν ευπόληπτα πρόσωπα, κυρίως αξιωματούχους της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, που είχαν τη δυνατότητα να διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους που σχετίζονταν με τις εκκλησιαστικές ή πολιτικές Αρχές και να παρεμβαίνουν, προκειμένου η έκβασή τους να αποβαίνει προς όφελος των ενδιαφερομένων. Φαίνεται ότι αυτό το ρόλο δηλώνει ότι επιθυμεί ο Αριστάρχης να παίξει για τη μονή του Ταξιάρχη. Βλ. σχετικές περιπτώσεις στο Υψηλάντου Κομνηνού Αθανασίου, *Εκκλησιαστικών και Πολιτικών των εις δώδεκα, Βιβλίον Η', Θ' και Γ' ήτοι τα μετά την άλωση (1453-1789) εκ χειρογράφου ανεκδότης της ιεράς μονής Σινά, εκδιδόντος Αρχιμ. Γερμανού Αφθονίδου Σιναΐτου*, Κωνσταντινούπολις 1870, σ. 350, Κοντογιώργη Γ.Δ., *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1982, σ. 505).

9. «... ἤς ἐπαξίως προΐστασθε...»: Η αναφορά γίνεται στον Αρχιμανδρίτη Γρηγόριο Καρακιοῖλη, τον Συμαίο (1873-1896), που χρημάτισε μαθητής του Ιερόθεου Φωτιάδη, ο οποίος διατέλεσε ηγούμενος της Μονής του Πανορμίτη. Η εποχή της ηγουμενίας του Γρηγορίου στη μονή Ρουκουनिώτη, υπήρξε πολύ αποδοτική, έτσι μάλιστα ώστε να χαρακτηριστεί ως «ο χρυσούς αιώνας της Ι. Μονής». Βλ. Ασκητού Γ. Α., *Η εν Σύμη ιερά σταυροπηγιακή και πατριαρχική μονή...*, σ. 22-23.

No 2 (233)

Τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος
πρὸς θε[όν] εὐχέτης διάπυρ[ος]
καὶ τῆς διαταγῆς αὐτῆς πρόθυμος

Ἐξοχώτατε!

Ἀσμένως ἔλαβον τὴν ἀπὸ 29 10βρίου π.έ. ἐπιστολήν <τῆς Ὑ. Ἐξ.> Ὑμῶν <ἐξ> [[δι']] ἤς ἡ Ὑ. ἐξ. ζητεῖ μοι πιστὰ ἀντίγραφα τῶν <πάρ> ἐν τῇ Ἱερᾷ μου Μονῇ [[ἐκ τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου
5 ἐκδοθέντων]] καὶ παρά τισιν ἄλλοις ἐνταῦθα σωζομένων ἐγγράφων, χρησί-
μων τῇ Ὑ. ἐξ. διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς
<ἡμῶν> ἱστορίας.

10 <Πρὸς ἀπάντησιν σπεύδω νὰ ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι> Κατὰ συνέπειαν <ἵνα> σπεύδων ὅπως καὶ ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος φανῶ κατὰ τι συντελεστικὸς πρὸς τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς Ὑ. Ἐξ. ἀποστέλλω αὐτῇ πιστὰ [[ἀντίγραφα]] ὀκτῶ ἐγγράφων ἐκδεδομένων ὑπὸ <τοῦ> πατριαρχείου τῆς Κ/πόλεως κατὰ τὴν <τέλη> λῆξιν τῆς παρελθούσης

- καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος,
 15 τῶν μόνων διασωθέντων ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ μου
 μετὰ <πολλὰς ἐπί> τὰς διαφόρους καιρικές περιστάσεις,
 ἐξ ὧν [[πολὺ]] καὶ αὕτη <...> ὑπέφερεν, ἐκτὸς τῶν δύο πα-
 τριαρχικῶν σιγγιλιωδῶν <γρα> ἐν με[[μ]]βράναις γραμ-
 μένων, ὧν ἀντίγραφα πιστὰ πρὸ πολλοῦ ὁ κομιστῆς
 20 ταύτης μου [[κ. Δημοσθένης Χαβιαρᾶς]] <σπεύδων> ζητήσας <μοι>
 παρ' ἐμοῦ
 καὶ λαβῶν ἐπέδωκε τῇ Υ. Ἐ.
 <Ὡς πρὸς.> Λυπούμενος δὲ διότι δὲν ἠδυνήθην
 καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔγγραφα νὰ <ἀνακαλύψω> ἐξεύρω
 25 καὶ παρ' ἰδιώταις ἢ ἄλλοις ἱερωμένοις τῶν ἐν τῇ νήσῳ
 <ἡμ> ταύτῃ, εὐχομαι ἐγκαρδίως ὅπως ἡ Υ. Ἐξ. ἐπιτυχῶς περε-
 ῶση τὸ [[σπουδαῖον]] ἔργον ᾧ τῆς ...εχειρήσε πρὸς τιμὴν αὐτῆς καὶ
 δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους.
 <Διατελῶ μετὰ β> Μὴ ἀπ...σητε ἐξοχώτατε τὴν
 30 βαθυτάτην πρὸς Ἑμᾶς ὑπόληψίν μου, μεθ' ἧς διατελῶ
 Ἐκ τῆς ἐν Σύμῃ... Ἱ. σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῇ 15 Μαΐου 1875.

Σχόλια

1. «...τὴν ἀπὸ 29 Ἰοβρίου π.ἔ. ἐπιστολήν...»: Ἡ ἀπάντησις τοῦ Γρηγορίου στὴν ἐπιστολήν τοῦ Ἀριστάρχου δίνεται μετὰ περίπου ἕξι μῆνες. Το χρονικὸ αὐτὸ διάστημα που μεσολάβησε πρέπει νὰ θεωρηθῆι εὐλογο, λαμβάνοντας πάντοτε ὑπόψη τὸν ἀργὸ ρυθμὸ διακίνησις τῶν ἐπιστολῶν, που εἶχε ἀμεση ἐξάρτησις ἀπὸ τὰ μέσα που χρησιμοποιούνταν κι ἀπὸ τὰ κατάλληλα πρόσωπα που ἀναζητοῦνταν γιὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς μετακομιστῆς τους.

2. «...ἐκτὸς τῶν δύο πατριαρχικῶν σιγγιλιωδῶν ἐν μεμβράναις γραμμένων...»: Ἡ ἀναφορὰ γίνεται στα σιγγίλια τῶν ἐτῶν 1712 καὶ 1797. Το πρῶτο ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν πατριάρχη Κύριλλο Δ'. Σ' αὐτὸ σημειώνεται ὁ σκοπὸς τῆς ἐκδόσεώς του' «πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν τῶν πραγμάτων τῆς Μονῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐνοχλήσεων αὐτῆς...». Το δεῦτερον ἀνήκει στὸν πατριάρχη Γρηγόριο Ε', που, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἐξαπεστειλε πολλὰ σχετικὰ μ' αὐτὸ σιγγιλιώδη γράμματα, προκειμένου νὰ ἐπιβάλλει τάξιν στὶς ἱερὲς μονῆς καὶ νὰ ἀποκαταστήσει τὰ πράγματα που εἶχαν κατὰ κάποιον τρόπο σ' αὐτὲς διαταραχθῆι. Βλ. Ἀσκητοῦ Γ.Α., *Ἡ ἐν Σύμῃ ἱερὰ σταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ μονή...*, σ. 16 κ.ε.

3. «...τῶν μόνων διασωθέντων ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ μου...»: Ἀπὸ το περιεχόμενον τοῦ σιγγιλίου τοῦ 1712 γίνεται σαφές ὅτι εἶχαν προηγηθῆι αὐτοῦ καὶ ἄλλα σιγγίλια, ὅπως ἓνα προ ἐκατὸ περίπου ἐτῶν, το ὁποῖο ἐπανακύρωνε τὰ σταυροπηγιακὰ δικαιώματα τῆς μονῆς, ἄλλου προηγουμένου, που εἶχε εξαπολυθῆι ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ματθαῖο. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Μονὴ σε ὀρισμένες περιόδους ἀκμῆς τῆς εἶχε συγκεντρώσει ἀξιόλογο ἀριθμὸ κειμηλίων, χειρογράφων καὶ βιβλίων, τὰ ὁποῖα ὅμως, ὅπως καὶ ὁ ηγούμενος Γρηγόριος τονίζει, λόγω τῶν «καιρικῶν περιστάσεων» ἀπωλέσθησαν. Μεγάλῃ ἀπώλειαν κειμηλίων εἶχαμε καὶ κατὰ τὴν ἀνατίναξιν τῆς Μεγάλῃς Παναγίας τοῦ Κάστρου ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς κατακτητῆς, κατὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1944, στὴν ὁποία φυλάσσονταν κειμήλια τῆς Κοινότητος καὶ τῆς Μονῆς. Βλ. Ἀσκητοῦ Γ.Α., *Ἡ ἐν Σύμῃ ἱερὰ σταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ μονή...*, σ. 7, 11, 12, 15 κ.ε., 34.

4. «...ὁ κομιστὴς ταύτης μου κ. Δημοσθένης Χαβιαρᾶς...»: Πρόκειται για το γνωστὸ λόγιο συγγραφέα που ασχολήθηκε κυρίως με θέματα της νήσου Σύμης. Αναγραφή άρθρων του βλ. στο Τζώγα Χαρ. - Παπαευαγγέλου Π., Ελληνική Θεολογική Βιβλιογραφία της τελευταίας εκατονταετίας (1860-1960), Θεσσαλονίκη 1963.

No 3 (234)

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Μόλις τέως περιήλθον εἰς χεῖρας μας ἢ ἀπὸ 15 Μαΐου ἐ.ἐ. ἐπιστολὴ αὐτῆς μετὰ τῶν ἐμπερικλειομένων ὀκτῶ ἀντιγράφων πατριαρχικῶν ἐγγράφων δι' ἅπερ καὶ ἐκφράζω τὴν ἐγκάρδιον εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὴν ὑμετέραν φιλόμουσον πανοσιολογιότητα. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Αὐτῆς κατάδηλος γίνεται ὁ τῆς ὑμετέρας πανοσιολογιότητος ζῆλος ὑπὲρ τῶν πατρῶν κειμηλίων, λαμβάνω... ὅπως ἐξαιτήσωμαι σαφεστέρας τινὰς πληροφορίας περὶ τε τῶν νῦν καὶ περὶ τῶν πρότερον σταλέντων μοι δύο ἀντιγράφων διὰ τοῦ Κυρίου Δημοσθένους Χαβιαρᾶ. Ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις γίνεται μνεῖα ἀρχαιοτέρων σιγιλλίων τοῦ πατριάρχου Ματθαίου Β' (1591-1603) Νεοφύτου Β' (1600-1612) Κυρίλλου Α' (1614-1638) Θεοδοσίου Β' (1769-1773) κτλ. περὶ τῆς ἀνευρέσεως τούτων παρακαλῆται ἡ Ὑμετέρα Πανοσιολογιότης νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀπαιτούμενην πρόνοιαν καὶ διαβιβᾷ μοι ἀμέσως ἀντίγραφα. ἐπίσης δὲ ὑπογραφαί τινες ἀρχιερατικαὶ τῶν σταλέντων μοι ἐγγράφων δὲν ἠδυνήθησαν διὰ τὸ δυσανάγνωστον ν' ἀντιγραφῶσιν. ἐπομένως ἡ ὑμετέρα πανοσιολογιότης ἄς ἀγαθυνθῇ νὰ θέσῃ ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ὑπογραφῶν διαφανῆ χάρτην καὶ ἀπεικονίσασα αὐτὰς πανομοιοτύπως μοὶ διαβιβᾷ σημειοῦσα καὶ τὸ ἐγγραφοῦν εἰς ὃ ἀνήκουσιν. εἰσὶ δὲ καὶ ὑπογραφαί τοῦ ἀπὸ 1797 κατὰ Δεκέμβριον Σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ ἀπὸ 1801 Δεκεμβρίου α' γράμματος τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε'.

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι δὲ ὅτι ἡ ὑμετέρα πανοσιολογιότης θέλει ἐξακολουθεῖ ἐρευνῶσα πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων πατριαρχικῶν πρὸ τοῦ 1821 ἐγγράφων ἐν οἰαδήποτε τῶν Σποράδων νήσων ἐνθα διατηρεῖ σχέσεις... Αὐτὴν τε καὶ τὴν περὶ Αὐτῆν ὁσίαν ἀδελφότητα ὅπως ἐν ταῖς πρὸς τὸν Κύριον προσευχαῖς Αὐτῆς μέμνηται καὶ τῆς ἡμῶν κατ' οἶκον ἐκκλησίας.

Τῆς ὑμετέρας πανοσιολογιότητος ... καὶ πειθήνιον

ἐν Νεοχωρίῳ
τῇ 28 Ἰουλίου 1875

ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης

Σχόλια

1. «... ή από 15 Μαΐου έ.έ. έπιστολή...»: Απαντητική έπιστολή, ευχαριστήρια του Αριστάρχη προς τον ηγούμενο Γρηγόριο που αντάποκρίθηκε στο αίτημά του και του απέστειλε τα αντίγραφα των πατριαρχικών εγγράφων.
2. «... μετά των έμπερικλειομένων όκτώ αντίγράφων πατριαρχικών έγγραφων... και περί των πρότερον σταλέντων μοι δύο αντίγράφων...»: Ανάμεσα σ' αυτά συγκαταλέγονται τα δυο μολυβδόβουλλα του 1712 και 1797 των Πατριαρχών Κυρίλλου Δ' και Γρηγορίου Ε' και του Καλινίκου Ε' του έτους 1801, όπως φαίνεται από το κείμενο της έπιστολής.
3. «Έν τοις έγγραφοις τούτοις γίνεται μνεία άρχαιοτέρων σιγίλλίων...»: Με βάση τα σιγίλλια αυτά επιχείρησε να επισημάνει ο Γ.Α. Ασκητής, ό.π., σ. 15 κ.ε., το χρόνο καθιέρωσης της Μονής σε σταυροπήγιο, ανάγοντας το γεγονός στα τέλη του 14ου ή τις αρχές του 15ου αιώνα.
4. «... του πατριάρχου Ματθαίου Β' (1591-1603)...»: Στο σιγίλλιο σημειώνεται μόνο το όνομα του πατριάρχη, χωρίς να δηλώνεται η σειρά του ανάμεσα στους ομώνυμους του. Ο Αριστάρχης, όπως φαίνεται, ταύτισε τον Ματθαίο με τον Ματθαίο Β', ενώ ο Γ.Α. Ασκητής, ό.π., σ. 17, νομίζει ότι πρόκειται για τον Ματθαίο Α', μια που η μνεία του γίνεται στο σιγίλλιο χωρίς την προσθήκη γράμματος ενδεικτικού της σειράς του μεταξύ των ομωνύμων του. Η χρονολογική διαφορά πατριαρχίας Ματθαίου του Α' από τον Ματθαίο Β' είναι σημαντική, είναι περίπου δύο αιώνες, και έτσι η σύμπτυξη της Μονής ως σταυροπηγίου κατά την άποψη του Ασκητή μετατίθεται, με βάση τις υπάρχουσες μαρτυρίες, κατά δύο αιώνες νωρίτερα. Αν αποδεχθούμε την άποψη του Γ. Ασκητή, τότε παρατηρούμε ότι ανάμεσα στο τελευταίο και προτελευταίο σιγίλλιο, που εμφανίζεται στη σχετική πηγή μας, παρουσιάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο δεν είχαμε ανανέωση των προνομίων της Μονής, πράγμα που δεν απαιτείται στη συνέχεια, κατά τους μετέπειτα δηλαδή χρόνους.
Οι χρονολογίες της πατριαρχίας του Ματθαίου Β', που ο Αριστάρχης παραθέτει στο Νο 3 έγγραφο, δεν είναι εξολοκλήρου ακριβείς. Το έτος 1596, μετά το θάνατο του πατριάρχη Ιερεμία Β', ψηφίσθηκε από δέκα μητροπολίτες πατριάρχη του Οικουμενικού θρόνου, στον οποίο όμως παρέμεινε μόνο επί είκοσι μέρες, γιατί τελικά δεν αναγνωρίσθηκε ως έγκυρη η εκλογή του. Μόνο κατά το έτος 1598, μετά από την πατριαρχία του Γαβριήλ Α', Θεοφάνη Α' και την «επιτηρητεία» του θρόνου από τον Μελέτιο Πηγά, κλήθηκε ο Ματθαίος Β' από το Άγιο Όρος και ανέλαβε εκ νέου τα καθήκοντα του Οικουμενικού Πατριάρχη και μέχρι του έτους 1602. Υφίσταται πληροφορία κατά την οποία πατριάρχευσε για τρίτη φορά μόνο για λίγες μέρες το έτος 1603 (Βλ. Μελετίου Αθηνών, *Εκκλησιαστική ιστορία*, Γ', Βιέννη 1784, σ. 403 και Γερμανού, μητροπολίτου Σάρδεων, *Συμβολή εις τους πατριαρχικούς καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως από της αλώσεως και εξής*, Α', Κωνσταντινουπόλις 1935, σ. 72).
5. «... Νεοφύτου Β' (1600-1612)...»: Ο Νεόφυτος Β', ο από Αθηνών, ανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο, όταν αποχώρησε ο Ματθαίος Β' που ενδύθηκε το μεγάλο σχήμα και εγκαταστάθηκε στο Άγιο Όρος, το έτος 1602. Η διάρκεια της α' πατριαρχίας του υπήρξε σύντομη, 1602-1603. Αποκαταστάθηκε στον Οικουμενικό Θρόνο το έτος 1607 και παρέμεινε ως το έτος 1612, οπότε και πάλι απομακρύνθηκε και αντικαταστάθηκε από το Ραφαήλ Β'.
6. «... Κυρίλλου Α' (1614-1638)...»: Η αναφορά στον γνωστό πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη, στον οποίο ανατέθηκε το 1612 η «επιτηρητεία» του θρόνου Κωνσταντινουπόλεως και στις 4 Νοεμβρίου 1620, ύστερα από εκλογή, παραδόθηκαν οι οιακές της Ορθόδοξης Εκκλησίας της νέας Ρώμης, σε μια περίοδο ιδιαίτερα ανώμαλη και ταραγμένη. Η πατριαρχία του είχε διάρκεια δέκα οχτώ ετών περίπου, μέχρι το έτος 1638, αφού προηγουμένως καταβιάσθηκε από το θρόνο πέντε φορές, ωστόσο και οδηγήθηκε στο θάνατο.

7. «... Θεοδοσίου Β' (1769-1773)...»: Ο Θεοδοσίος από Θεσσαλονίκης πατριάρχευσε πράγματι από το έτος 1769 μέχρι το 1773.

8. «... τοῦ ἀπὸ 1797 κατὰ Δεκέμβριον Σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'...»: Το σιγίλλιο έχει εκδοθεί στο Παπαδοπούλου Γ., Τα κατά τον αοίδιμον πρωταθλητήν του ιεροῦ των Ελλήνων αγώνος τον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε'. Συλλεγέντα δε και εκδοθέντα υπό Γ.Π. Αγγελοπούλου, Αθήναι 1865/1866, τόμος 2.

9. «... τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε'»: Στον Πατριαρχικό Θρόνο Κωνσταντινουπόλεως είχε εκλεγεί κανονικώς στις 17 Ιουνίου 1801, παραιτήθηκε το 1806 και αναβιβάσθηκε και πάλι στο Θρόνο από 10 Σεπτεμβρίου 1808 μέχρι 23 Απριλίου 1809.

10. «... ὅσιν ἀδελφότητα...»: Είναι γνωστό ότι η αδελφότητα της μονής κατά το 18 αιώνα αριθμούσε ογδόντα μοναχούς. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι η εποχή της ηγουμενίας του Γρηγορίου υπήρξε μια από τις λαμπρότερες, κατά την οποία πολλοί εργάτες εργάζονταν στα κτήματα της Μονής και φρόντιζαν το ποίμνιό της και ότι άκμασε ιδιαίτερα η ελαιοφυτεία, η δενδροφυτεία, η μελισσοκομία, η γεωργία και η κτηνοτροφία, και ότι τέλος κατασκευάστηκε πλακόστρωτος δρόμος από το γιαλό μέχρι τη Μονή, πρέπει να υποθέσουμε ότι η αδελφότητα αυτή και πολυάριθμη ήταν και ιδιαίτερα δραστήρια (Βλ. Ασκητή Γ.Α., *Η εν Σύμη ιερά σταυροπηγιακή και πατριαρχική μονή...*, σ. 23).

No 4 (235)

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Μόλις τέως έλαβον την από 25 'Οκτωβρίου έ.έ. έπιστολήν της 'Υμετέρας πανοσιολογιότητος μετά των πανομοιοτύπων των υπογραφών των σιγίλλίων Γρηγορίου Ε' από 1797 κατὰ Δεκέμβριον, και Καλλινίκου Ε' από 1 Δεκεμβρίου 1801 ως και των αντιγράφων 22 πατριαρχικών αποδείξεων περι της πληρωμής των έτησιών της 'Ιερᾶς ὑμῶν Μονής από τοῦ 1798 ἕως τοῦ 1819. 'Αδυνατῶ δέ νά έκφράσω άποχρώντως πρὸς την 'Υμετέραν πανοσιολογιότητα την έμην άκραν ευαρέσκειαν και ευγνωμοσύνην, δι' ήν προθυμίαν και ζήλον έπεδείξατο πρὸς έκπλήρωσιν της έμης άξιώσεως.

10 'Επιτραπήτω δέ μοι νά καθικετεύσω την ὑμετέραν πανοσιολογιότητα ὅπως έρωτήσασα άκριβέστερον μοι σημειώση 1) αν ὑπάρχωσιν άληθῶς δύο αποδείξεις από 1794, Μαρτίου 1 ή μὲν πατριάρχου Νοεφύτου 'Ινδ. β' ή δὲ πατριάρχου Καλλινίκου (;) 'Ινδ. ζ' (;) ως και δύο αποδείξεις από 1 Μαρτίου 1807 ή μὲν πατριάρχου Καλλινίκου 'Ινδ. ιγ' ή δὲ πατριάρχου Γρηγορίου 'Ινδ. ι' 2) αν αποδείξεις από Μαρτίου 1801 και από 1 Μαρτίου 1808 και τοῦ 1820 και 1821 δὲν ὑπάρχωσιν ως και άρχαιότεραι τοῦ 1798.

'Ετι δὲ παρακαλείσθε νά μοι πέμψητε πανομοιοτύπως τās διά χειρὸς

- πατριαρχικὰς Ἰνδικτιῶνας τῶν ἐξῆς ἀποδείξεων ἦτοι τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1798 τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1801 τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1802 τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1803 τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1807 καὶ τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1809 ἔτι δὲ καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς χρονολογίας καὶ ἡμερομηνίας, ὡς κεῖται ἐπὶ τῆς σφραγίδος πατριαρχικοῦ [τί]τλου τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1807 ἀποδείξεως ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐσωκλείεται καὶ διαφανῆς χάρτης ὅπως... ἐπὶ τὴν χρονολογίαν κλπ.
- 235^v καὶ μοὶ ἀποσταλῶσιν αὐταὶ πανομοιότυπως ἀπεικονισμένων διὰ μελάνης
- 25 ἢ μολυβδοκονδύλου.
- Ταυτοχρόνως δὲ ἀναμένω καὶ ὅσα ἄλλα ἀντίγραφα δυνηθῆ νὰ περισυναγάγῃ ἢ ὑμετέρα φιλόμουσος πανομοιολογιότης εἴτε ἐκ τῶν διαληφθέντων ὡς εἴρηται εἴτε ἄλλων τινῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων πρὸ τοῦ 1821, κεκρυμμένων ἐν Σύμῃ ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ τῶν Σποράδων νήσων.
- 30 Ἐπεριδόμενος δὲ τῆς τῶν πρὸς τὸν ὑψιστον δεήσεις Αὐτῆς τε καὶ τὰς περὶ Αὐτὴν ὁσίας Ἀδελφότητος ὑπὲρ ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἐμῆς κατ' οἶκον ἐκκλησίας, διατελῶ
- Τῆς ὑμετέρας πανομοιολογιότητος
Ἐν Νεοχωρίῳ τέκνον ἐν Κ[υρί]ῳ πειθύνιον
- 35 τῇ 6 Ἰανουαρίου 1876 ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης

Σχόλια

1. «... ὡς καὶ τῶν ἀντιγράφων 22 πατριαρχικῶν ἀποδείξεων...»: Παρατηρεῖται ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀλληλογραφίας μεταξύ μητροπόλεων καὶ μονῶν, καὶ πατριαρχεῖου αναφέρεται στὴν ἀποστολὴ τῶν «ετησίων», τῆ δὴλωση παραλαβῆς ἀποδείξεων ἢ τέλος το διακανονισμό τῶν οφειλῶν. Στὸν κώδικα που ἀνήκουν τὰ κείμενα, που ἐκδίδομε, πολλὰ ἐγγραφα ἀναφέρονται στο θέμα τῶν ετησίων καὶ τῶν ἀποδείξεων τους, ὅπως τὰ υπ' αριθμ. 174, 189, 190, 191, 192, 197, 199, 207, 208, 211, 217, 223, 224 καὶ 225. Ὁ ὅρος «ἀπόδειξις» ἐδῶ οἰκωσδήποτε ἀναφέρεται σε σημείωση γιὰ οικονομικὸ θέμα καὶ ὄχι σε ἐγγραφο που στελλόταν ἀπὸ το Πατριαρχεῖο ὡς ἐγκύκλιος με τὴν ευκαιρία τῶν εορτῶν τοῦ Πάσχα ἢ τῶν Χριστουγέννων.

2. «ἂν ὑπάρχωσιν ἀληθῶς δύο ἀποδείξεις ἀπὸ 1794...»: Φαίνεται ὅτι ἐπανελημμένα παρουσιάζονταν διαφορὲς ὡς πρὸς τὶς οφειλὲς μεταξύ μητροπολιτῶν καὶ μονῶν ἢ ἀπευθείας μονῶν καὶ Πατριαρχεῖου. Το γεγονός οφειλόταν στὴ δυσκολία ἢ δυστροπία νὰ ἐκπληρώνονται οἱ οικονομικὲς υποχρεώσεις τῶν μονῶν πρὸς το Πατριαρχεῖο, ἡ ἔλλειψη συστηματικῆς παρακολούθησῶς τῶν οικονομικῶν καὶ το εὐμετάβλητο τῶν ἀπαιτήσεων, τοῦ ὁποῖου ὁ διακανονισμὸς πραγματοποιεῖτο πολλές φορὲς ὑστερα ἀπὸ πιέσεις καὶ διαμεσολαβήσεις.

No 5 (236)

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Ἐναφερόμενος εἰς τὴν ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου ἐ.ἐ. ἐπιστολὴν μου περὶ τῶν προσταλέντων μοι ἀντιγράφων, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν πανοσιολογιότη-
τα, ὅπως μοὶ σημειώσῃ τὰ ἐξῆς.

- 5 α'. Ἐὰν ὑπάρχωσιν ἀληθῶς δύο ἀποδείξεις ἀπὸ 1799 Μαρτίου α'. ἡ μὲν πα-
τριάρχου Νεοφύτου Ἰνδ. β'. ἡ δὲ πατριάρχου Καλλινίκου (;) Ἰνδ. ζ' (;), ὡς
καὶ δύο ἀποδείξεις ἀπὸ α'. Μαρτίου 1807. ἡ μὲν πατριάρχου Καλλινίκου
Ἰνδ. ιγ'. ἡ δὲ πατριάρχου Γρηγορίου Ἰνδ. ι'.

- β'. Ἐὰν ἀποδείξεις ἀπὸ α' Μαρτίου 1801. ἀπὸ α' Μαρτίου 1808. καὶ ἀπο-
10 δείξεις τοῦ 1820 καὶ 1821 δὲν ὑπάρχωσιν, ὡς καὶ ἀρχαιότεραι τοῦ 1798.

Συνάμα δὲ παρακαλεῖσθε νὰ μοὶ ἀπεικονίσῃτε ἐπὶ τοῦ ἐσωκλείστου δια-
φανοῦς χάρτου τὰ διὰ χειρὸς πατριαρχικῆς Ἰνδικτιῶνος τῶν ἐξῆς ἀποδεί-
ξεων:

- α'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1798.
15 β'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1801.
γ'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1802.
δ'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1803.
ε'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1807. μετὰ τῆς χρονολογίας καὶ ἡμερομηνίας αὐ-
τῆς, καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ πατριαρχικοῦ αὐτῆς τίτλου.

- 20 στ'. τῆς ἀπὸ α' Μαρτίου 1809.

Ἐὰν δὲ καὶ ἄλλα ἀντίγραφα πατριαρχικῶν πρὸ τοῦ 1821 ἐγγράφων ἀνε-
κάλυψεν ἡ ὑμετέρα πανοσιολογιότης ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, ἅς εὐδοκί-
ση νὰ μοὶ διαβιβάσῃ καὶ τούτων ἀντίγραφα.

- Πεποιθῶς δέ, ὅτι ἐν ταῖς πρὸς τὸν Κύριον ἐντεύξεσιν Αὐτῆς ἡ ὑμ. πανο-
25 σιολογιότης μετὰ τῶν περὶ Αὐτὴν ὁσίων πατέρων μέμνηται ἐμοῦ τε καὶ τῆς
ἐμῆς οἰκογενείας, διατελῶ

τέκνον ἐν Κ[υρί]ῳ πειθήνιον
ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστά[ρχης]

Ἐν Νεοχωρίῳ,
τῇ 20 Νοεμβρίου 1876

Σχόλια

1. «Ἐναφερόμενος εἰς τὴν ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου ἐ.ἐ...»: Σχεδὸν ὅλα τα αἰτήματα τῆς ἐπιστολῆς
αὐτῆς εἶναι ἐκεῖνα τῆς ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου. Ὡς πρὸς τὴν ἀπαίτηση νὰ σημειωθοῦν Ἰνδικτιῶνες
δίνονται σὴν υπ' αριθμ. 5 ἐπιστολῇ περισσότερες καὶ σαφέστερες λεπτομέρειες.

No 6 (238)

Ἐξοχώτατε,

Μόλις ἀπαντήσας εἰς τὴν ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου ε.π. ἐπιστολὴν τῆς Ὑ. Ἑξ. ἔλαβον τὴν ἀπὸ 20 παρελθόντος Νοεμβρίου ἐτέραν αὐτῆς, δι' ἧς ἡ Ὑ.Ἑξ. ἀναφερομένη εἰς τὴν προηγουμένην τῆς ἐπαναλαμβάνει νὰ τῇ ἀποστείλω 5 σας καὶ προλαβόντας ἠξίωσε πληροφορίας καὶ πανομοιότυπά τινα ἐκ τῶν ἐν τῇ ἰ. Μονῇ μου σωζομένων πατριαρχικῶν ἐγγράφων.

Τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ὑ.Ἑξ. εἶχον ἐκπληρώσει καίτοι λίαν βραδέως ἀποστείλας συγχρόνως αὐτῇ καὶ ἀντίγραφα ἄλλων τινῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, ἅτινα ἀνεύρον ἐν τῇ ἰ. Μονῇ μου. Πιστεύων δὲ ὅτι ἡ ἀπάντησίς μου 10 χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς

* περιῆλθεν ἤδη εἰς χεῖρας τῆς Ὑ.Ἑξ. ἐπαναλαμβάνω νὰ ἐξαιτήσωμαι τὴν συγνώμην αὐτῆς ἐπὶ τῇ βραδύτητι τῆς ἀπαντήσεώς μου ἐκείνης, ὡς ἐπιβαλοῦση τῇ Ὑ.Ἑξ. τὸν κόπον νὰ μοι ἐπαναλάβῃ ὅσα ἐν τῇ προηγουμένη τῆς ἀναφέρονται.

15 Πεπορθῶς δὲ ἐπὶ τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ τῇ ἀγαθότητί τῆς καὶ δραττόμενος τῆς εὐκαιρίας, τολμῶ ἵνα ἐπικαλέσωμαι τὴν γενναίαν προστασίαν τῆς ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς

238^v Μονῆς ταύτης, ἐπειδὴ ἡ κοινὴ Μήτηρ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προτιθεμένη τὸν κουφισμὸν τῶν μεγάλων ἀναγκῶν τοῦ ἔθνικοῦ Ταμείου 20 ἠῤῥξῆσεν ἐσχάτως τὰ ἐτήσια τῶν σταυροπηγιακῶν Μονῶν καὶ δὴ τὸ τῆς ἐμῆς, ἀναβιβάσασα αὐτὸ ἀπὸ 50 εἰς 1000 γρόσια.

Ἐξοχώτατε,

Ἡ Μονὴ αὕτη τὸ πάλαι ἐκέκτητο περιουσίαν τινά, ἐξ ἧς διετηρεῖτο ἀνέτως. Ἄλλ' αἱ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος τούτου καιρικαὶ 25 περιστάσεις, τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἀλλεπάλληλα ἐπισκίψαντα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου δυστυχήματα καὶ τέλος ὁ τρομερὸς σεισμὸς τοῦ 1869 τὴν ἐστέρησαν ἀπάσης τῆς περιουσίας τῆς ἐκτὸς ὀλιγίστων κτημάτων, τὴν κατηρέϊψαν καὶ τὴν ἐβύθησαν καὶ εἰς χρέος. Περὶ τούτων ἐπληροφόρησε τὴν Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἐντολῇ 30 πατριαρχικῆ ἐπισκεψαμένη τὴν Μονὴν τῷ 1873 εἰδικὴ ἐπιτροπή. Ἐν συντόμῳ δὲ οἱ πόροι αὐτῆς οὕτω ἀμφίβολοι καὶ γλίσχοι τυγχάνουσιν, ὥστε συντηρεῖται ἐκ μόνων τῶν συνδρομῶν τῶν κατοίκων, θεωρούντων αὐτὴν ὡς τι κειμήλιον καὶ λείψανον ἱερόν. Ἐννοεῖ ἄρα ἡ Ὑ.Ἑξ. πόσῳ ὑπέρογκος καὶ ἀδύνατος ὑπάρχει ἡ πληρωμὴ ἐτησίως Γρ. 1000 ὑπὸ τοιαύτης Μονῆς, 35 ἀποδιδούσης καὶ ἐτέραν συνδρομὴν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολήν, κατ' ὀφειλὴν δὲ συντρεχούσης καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς Νήσου καταστήματα;

Περὶ τοσοῦτω βαρέως ἐτησίου ἐξεθέμην τὰ δέοντα τῇ ἁγ. καὶ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὑ.Ἑξ. ἔχει γνῶσιν καὶ τοῦ ἱστορικοῦ

τῶν ἐτησίων τῆς Μονῆς ἐκ τῶν σιγιλίων καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν ἐγ-
40 γράφων, τολμῶ νὰ παρακαλέσω αὐτήν, ὅπως εὐαρεστηθῆ καὶ δι' οὐ οἶδε
τρόπου ὑποδείξῃ τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὑπέρογκον τοῦ ληφθέντος μέτρου
καὶ μὴ ἀπαξιώσῃ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἱεράν μου Μονὴν τῶν μεγίστων οικονο-
μικῶν δυσχερειῶν.

Πεποιθῶς ὅτι ἡ Ὑ. ἐξ. θέλει προθύμως ἀποδεχθῆ τὴν ταπεινὴν παράκλη-
45 σίν μου, διατελῶ μετὰ βαθυτάτης ὑπολήψεως

Τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος καὶ τῆς εὐκλεοῦς αὐτῆς οἰκογενείας
πρὸς θεὸν εὐχέτης διάπυρος
καὶ ταῖς διαταγαῖς αὐτῆς πρόθυμος

Ἐν Σύμῃ
50 τῇ 12 Φεβρουαρίου 1877

ἄλλη κόλλα
χωρὶς ἀρίθμηση

Σχόλια

1. «... *καίτοι λίαν βραδέως*...»: δόθηκε ἀπάντηση στὴν ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου 1876 ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστάρχη, ἡ ὁποία ὅμως δὲν περιλαμβάνεται στὰ ἐγγράφα τοῦ κώδικά μας καὶ οὔτε ἀλλοῦ ἀπὸ μέρους μας ἐντοπίστηκε. Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶχε περιέλθει στὰ χέρια τοῦ Ἀριστάρχη μέχρι 20 Νοεμβρίου 1876, δηλαδὴ περίπου μετὰ ἓνα ἐνδεκάμηνο διάστημα. Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό ἀπὸ τὸ ἐπόμενο ἐγγράφο ἡ ἀπάντηση αὐτὴ εἶχε γραφῆι στὶς 2 Ὀκτωβρίου 1876.

2. «... *ἀντίγραφα ἄλλων τινῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων*...»: Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Ἀριστάρχη νὰ ζητᾶται καὶ ἄλλα ἀντίγραφα ποῦ τυχόν ὁ ηγούμενος θα ἀνεύρισκε στὴ Μονὴ τοῦ ἡ σε ἄλλες μονές τῶν Σποράδων νήσων ἢ στὰ χέρια μοναχῶν καὶ κληρικῶν εἶχε ἀνταπόκριση. Ὁ ηγούμενος βρῆκε καὶ ἄλλα τέσσερα ἐγγράφα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 ἐπιστολῇ.

* Μεσολαβεῖ μικρὸ κενό, στὸ ὁποῖο ἀσφαλῶς ἦταν σημειωμένη ἡ ἡμερομηνία τῆς ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ ηγούμενου Γρηγορίου στὴν ἀπὸ 6 Ἰανουαρίου 1877 ἐπιστολῇ τοῦ Ἀριστάρχη.

3. «... *προτιθεμένη τὸν κουφισμὸν τῶν μεγάλων ἀναγκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου*...»: Γίνεται ἀναφορὰ στὸ «Ταμεῖον τοῦ Κοινοῦ», ποῦ ὀνομαζόταν καὶ «κάσσα τοῦ Κοινοῦ» καὶ ἀπλῶς «Κοινόν». Ἀπὸ τὸ 1564, ὅταν πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦταν ὁ Ἰωάσαφ Β', συστάθηκε οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζει τὰ σχετικὰ ἀνακύπτοντα ζητήματα καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ χρήματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ὀρθοδόξων. Παρόμοιες ἐπιτροπές συναντᾶμε καὶ σ' ἄλλες ἐποχές, ὅπως στὰ 1635, 1643, 1651, 1673, 1676, 1740-1755 κ.ε. Βλ. σχετικὰ στὸ Δελικάνη Κ., *Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ἀρχαιομνημῶν ἐπισημῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων*..., τόμ. Γ', Κωνσταντινούπολις 1902-1905, σ. 736, Στεφανίδου Β., «Τὸ χρέος τοῦ Κοινοῦ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», στὸ *Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον*, Κωνσταντινούπολις 1921, Σταυρίδου Ἰω., *Συλλογὴ πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἐγκυκλίων, Πατριαρχικῶν ἀποδείξεων καὶ ἐγκυκλίων τῆς Μεγάλῃς Πρωτοσυγκελλίας*, Κωνσταντινούπολις 1900, σ. 19-20. Πρβλ. Ζαχαρόπουλου Ν., *Γρηγόριος Ε', Σαφῆς ἐκφρασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 106 κ.ε.

4. «... αναβιβάσασα αυτό από 50 εις 1000 γρόσια»: Από επιστολή του μητροπολίτη Ρόδου Συνεσιού προς τον ηγούμενο Γρηγόριο της Μονής Ρουκουινιώτη, Κώδ. 7, Ιστορικού αρχείου Ρόδου, «Συλλογή αρχαιακού υλικού Σύμης», έγγρ. 225, της 10 Ιουνίου 1871, γίνεται φανερό ότι πράγματι το ετήσιο της Μονής προς το Πατριαρχείο ανερχόταν στο ποσό των 50 γροσίων ετησίως, γιατί σ' αυτό γίνεται λόγος για τα ετήσια των ετών 1865-1871, που όφειλε η Μονή και ανερχόνταν στο ποσό των 350 γροσίων.

Η αύξηση του ποσού των 50 γροσίων σε 1000 για το ετήσιο, φαίνεται αρκετά παράδοξη, εκτός και αν λάβει κανείς υπόψη την καταπληκτική ανοδική πορεία των οικονομικών της Μονής κατά την περίοδο αυτή. Από έγγραφο του έτους 1877, που απευθύνεται από τον μητροπολίτη Ρόδου Γερμανό προς τους Εφόρους της μονής Ταξιαρχών, Κώδ. 7, ό.π., έγγρ. 242, γίνεται φανερό ότι η Μονή είχε αναλάβει την υποχρέωση να καταβάλλει χρηματικά ποσά όχι μόνο για το Εθνικό Ταμείο αλλά και για τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, που αφορούσαν στα έτη 1875-76 και 1871-77 αντιστοίχως και ανερχόνταν στα 1050 γρόσια.

5. «*Ἡ Μονὴ αὐτὴ τὸ πάλαι ἐκέκτητο περιουσίαν τινά...*»: Ἦταν συνηθισμένο το φαινόμενο να επιχειρούν οι ηγούμενοι των σταυροπηγίων με πολλούς και διαφόρους τρόπους να μειώσουν τα ετήσια της μονής τους προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι κύριοι λόγοι τους οποίους επικαλούνταν ήταν οι «καιρικές» συνθήκες και η μείωση της περιουσίας των μονών τους.

Η εποχή κατά την οποία διαμαρτύρεται ο ηγούμενος για την αύξηση του ετήσιου είναι εκείνη κατά την οποία η Μονή βρισκόταν σε οικονομική ακμή. (Βλ. Ασκητή Γ.Α., *Ἡ ἐν Σύμῃ τεράσταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ μονή...*, σ. 23). Κατὰ την εποχὴ αὐτὴ ἀκμαίεζε ἡ ελαιοφυτεία, ἡ δενδροκομία, ἡ μελισσοκομία καὶ αὐτὴ ἡ κτηνοτροφία στὴ Μονή, παρόλο ποὺ αὐτὴ δὲν παρουσίαζε ἰδιαίτερη ἀνάπτυξη στὸ νησί.

6. «*Ἄλλ' αἱ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος τούτου καιρικαὶ περιστάσεις...*»: Ἡ ἀναφορά ἀσφαλῶς γίνεται στὰ γεγονότα τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης. Οἱ δυσκολίες, ποὺ συνάντησαν τότε οἱ Σύμαιοι καὶ οἱ Καστελλοριζιώτες, τοὺς ἀνάγκασαν γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ στους Τούρκους, ἐνῶ υπέφεραν ἀπὸ τὶς μεγάλες εἰσφορές ποὺ ἔπρεπε νὰ καταβάλουν γιὰ τὸν ἀγῶνα ἢ ἀπὸ τὶς πιέσεις ποὺ δέχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐπάρχους ποὺ εἶχε ἐπιβάλλει τὸ ἐλληνικὸ κράτος. Βλ. τὰ σχετικὰ ἐγγράφα τοῦ Κώδ. 2, «Συλλογὴ ἀρχαιακοῦ υλικοῦ Σύμης, Ἐγγράφα ἐπαναστάσεως», Φακ. 12, ἀριθμ. 5 τῆς 8 Αὐγούστου 1821, ἀριθμ. 6 τῆς 10 Αὐγούστου 1821, ἀριθμ. 8 τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1821, ἀριθμ. 13 τῆς 29 Οκτωβρίου 1821, ἀριθμ. 12 τῆς 5 Δεκεμβρίου 1821, ἀριθμ. 15 τῆς 16 Ἀπριλίου 1822, ἀριθμ. 18 τῆς 5 Δεκεμβρίου 1822, ἀριθμ. 23 τῆς 25 Δεκεμβρίου 1823 κ.ά. Πρβλ. Κόκκινου Διον., *Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση*, τόμ. Β', Ἀθῆνα 1967, σ. 272-273.

7. «... καὶ ἡ ἐντολὴ πατριαρχικὴ ἐπισκεψαμένη τὴν Μονὴν τῷ 1873 εἰδικὴ ἐπιτροπή...»: Ο Ρόδου Συνεσιος ἀπηύθυνε ἐπιστολὴ, στὶς 6 Ἰουλίου 1873, πρὸς τὸν ηγούμενο Γρηγόριο τῆς μονῆς Ρουκουινιώτη, γιὰ νὰ τοῦ καταστήσει γνωστὸ ὅτι ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Κυρ. Κοζήρα καὶ Α. Οικονόμο θὰ ἐπισκεφτόταν τὴ Μονὴ καὶ ὅτι ὀφείλε νὰ τοὺς δεχθεῖ με τὴν ἀρμόζουσα στὴν περίσταση τιμὴ. Βλ. Κώδ. 7, Ιστορικοῦ ἀρχείου Ρόδου, «Συλλογὴ ἀρχαιακοῦ υλικοῦ Σύμης», «*Τουρκοκρατία Ἐκκλησιαστ.*», Φακ. 3, έγγρ. 227.

8. «... κατ' ὀφειλὴν δὲ συντρεχοῦσης καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς Νήσου καταστήματα.»: Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Σύμη, χάρις στα ἰδιαίτερα προνόμια ποὺ τῆς εἶχαν ἐκχωρηθεῖ ἀπὸ τὶς Τουρκικὲς Ἀρχές, παρουσίασε ἰδιαίτερη δραστηριότητα καὶ ἀκμὴ στὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυτιλία. Το γεγονός αὐτὸ εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴ δημιουργία ἐφεσης γιὰ σπουδὴ καὶ φυσικὰ τὴ λειτουργία πνευματικῶν ἰδρυμάτων γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Ἡ συμβολὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων στὴ δημιουργία πνευματικῶν κέντρων καὶ στὴ συντήρησή τοὺς με οικονομικὲς παροχές υπῆρξε ἀξιόλογη. Βλ. Βεργωτῆ Γ., *Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Σύμην, Ἱστορικὴ ἐκθεσις ἀπὸ τοῦ 1765 μέχρι σήμερα*, Ρόδος 1968, σ. 9.

No 7 (239)

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Εὐγνωμόνως ἐδεξάμην τὴν ἀπὸ 2 Ὀκτωβρίου π.ε. ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος διασαφηνίζουσαν μὲν τὰς προταθείσας ἀπορίας μου ἐμπερικλείουσαν δὲ τὰς τε αἰτηθείσας πανομοιοτύπους χρονολογίας, 5 (πλὴν τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1798 ἦν ἀναμένω), καὶ τὰ τῶν ἐξῆς ἐγγράφων ἀντίγραφα.

α'. Ἀποδείξεως ἀπὸ 1 Μαρτίου 1800.

β'. Ἐπιτιμίου Παΐσιου Β' κατὰ Νοέμβριον Ἰνδ. ι'.

γ'. Ἐπιστολῆς Νεοφύτου Ζ' τῇ 18 Δεκεμβρίου 1799.

10 δ'. Ἐπιστολῆς Καλλινίκου Ε' ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1802.

Παρακαλῶ δὲ τὴν Ὑμετέραν Πανοσιολογιότητα καὶ τὴν περὶ Αὐτὴν ὁσίαν ἀδελφότητα ὅπως ἐν ταῖς πρὸς τὸν Κύριον ἐντεύξεων Ὑμῶν μέμνησθε ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἐμῆς οἰκογενείας διατελῶ.

15 Τῆς Ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος
τέκνον ἐν Κ[υρί]ῳ πειθήνιον
ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστ[άρχ]ης

239ν Μέγας Λογοθέτης
Σταυράκης Ἀριστάρχης
ἐν Νεοχωρίῳ
20 Τῇ 21 Μαρτίου 1877

Σχόλια

1. «... ἐδεξάμην τὴν ἀπὸ 2 Ὀκτωβρίου π.ε. ἐπιστολὴν...»: Ἡ ἐπιστολή αὐτὴ δε βρέθηκε στο ἀρχεῖο.

2. «Ἐπιτίμιον Παΐσιου Β'...»: Ὁ Παΐσιος Β' ἀνῆλθε στον πατριαρχικὸ θρόνον τέσσερες φορές 1726-1732, 1740-1743, 1744-1748 καὶ 1751-1752. Βλ. Γενναδίου Ἡλιουπόλεως, «Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Παΐσιος Β'», *Ὀρθοδοξία* 25 (1950), σ. 250-261.

3. «Ἐπιστολῆς Νεοφύτου Ζ' τῇ Δεκεμβρίου 1799»: Ἡ ἐπιστολή ἀνήκει στὴν περίοδο τῆς 6ης πατριαρχίας τοῦ Νεοφύτου Ζ' (α' 1789-1794, β' 1798-1801). Ὁ Μ. Γεδεών ἐξέδωκε ἐγγράφα τοῦ σε διάφορα δημοσιεύματά του καθὼς καὶ τὶς κανονικὲς διατάξεις τοῦ Νεοφύτου Ζ' στο *Κανονικαὶ διατάξεις, Ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν αγιωτάτων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, που δημοσιεύθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη σε 2 τόμους, Α' τόμος, 1988 καὶ Β' τόμος, 1889.

4. «Ἐπιστολῆς Καλλινίκου Ε' ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1802.»: Ὁ πατριάρχης Καλλινίκος Ε' εἶχε δύο πατριαρχίες (α' 1801-1806 καὶ β' 1808-1809) κατὰ τὶς ὁποῖες, κατὰ τὸν Ἀθανάσιο Κομνηνὸ Ὑ-

ψηλάντη, *Τα μετὰ τὴν ἀλωσιν (1453-1789)*, Κωνσταντινούπολις 1870, σ. 618 καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Κούμα, *Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*, τόμ. IB', Βιέννη 1832, σ. 509, τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸ δὲν παρουσίασε ὡς ἀνθρώπος μικρῶν ἰκανοτήτων.

No 8 (251)

Ἐν Νεοχωρίῳ τῇ 28 8βρίου 1892

Πανοσιολογιώτατε πάτερ,

Ἐφ' ὅτου ἐστερήθην τῶν ἐπιστολιμαίων εὐχῶν τῆς Ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος, πολλὰ κατὰ τῆς κεφαλῆς μου ἐπέπεσον δυστυχήματα. Ἀπώλεσα τὴν αἰοίδιμον Μητέρα μου Μαρίαν, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τῆς ὁποίας δέεσθε, παρακαλῶ, τοῦ Ὑψίστου. Εἶδον τὴν ἐκ 12000 τόμων συγκειμένην βιβλιοθήκην μου μετὰ τῶν ἀρχαίων κειμηλίων καὶ λοιπῶν πραγμάτων μου καταστραφεῖσαν ἐκ πυρκαϊᾶς. Καὶ ἐπὶ τέλους τῇ 12 Μαρτίου ἐ.ξ. ὄλισθήσας καθ' ὁδὸν καὶ πεσὼν κατὰ πετρῶν ἔθραυσα τὸν δεξιόν μου πόδα ἔκτοτε ἀφιέρωσα ἑμαυτὸν κυρίως μὲν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ, εἶτα δὲ εἰς τὴν τέχνην ὀκτώ χειρουργῶν καὶ ἰατρῶν, ὑποβληθεὶς εἰς δαπάνας ἀνυπολογίστους.

Ἡ θεραπεία μου, χάριτι θεῖα, ὅλον ἐν προοδεύει ἄλλ' ὑπὲρ τῆς ταχείας καὶ τελείας μοι ἀναρρώσεως ἐπικαλοῦμαι τὰς τελεσφόρους εὐχὰς Αὐτῆς τε καὶ τῆς περὶ Αὐτὴν ὁσίας Ἀδελφότητος, διατελῶν

15 Τῆς Ὑμετέρας Πανοσιολογιότητος
τέκνον ἐν Κ[υρί]ῳ πειθήνιον
ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστ[άρχ]ης

Σχόλια

1. «Ἐφ' ὅτου ἐστερήθην τῶν ἐπιστολιμαίων...»: Ἐνῶ ἀρχικὰ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀριστάρχου μετὰ τὸν ηγούμενον Γρηγόριο παρουσίαζε μιὰ χρονικὴ πυκνότητα, μεσολάβησε ἓνα χρονικὸ διάστημα 15 ἐτῶν κατὰ τὸ ὁποῖο διακόπηκε, ἴσως γιὰ πια ὁ ηγούμενος δὲν μποροῦσε νὰ προσφέρει τὶς καλὰς υπηρεσίες του στὸ ἔργο τοῦ Ἀριστάρχου.